

Л. Ю. Сімоненко, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

МЕТОДИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Сімоненко Л. Ю.

Методична компетентність як складник професійної компетентності вчителя української мови.

У пропонованій статті розкрито зміст поняття „методична компетентність” у світлі сучасної освітньої парадигми. На підставі аналізу наукової літератури з окресленої проблеми, автор вважає, що методична компетентність учителя української мови – це складне інтегративне утворення, що становить поєднання результату методичної підготовки, методичного досвіду та особистісних рис педагога. Складниками методичної компетентності виокремлено загальнодидактичну й лінгвометодичну компетентності. Крім того, у науковій розвідці визначено, що одним із завдань викладачів сучасних вишів є формування збалансованого обсягу теоретичних знань (загальнопедагогічні, лінгвометодичні й психологічні) майбутніх учителів-словесників, спеціальних умінь і навичок (аналітичні, синтетичні, прогностичні, кваліфікаційні), які дозволять майбутньому словесникові моделювати, стимулювати, прогнозувати й реалізовувати навчально-виховний процес.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, методична компетентність, структура методичної компетентності.

Сімоненко Л.Ю.

Методическая компетентность как составляющая профессиональной компетентности учителя украинского языка.

В данной статье раскрыто содержание понятия „методическая компетентность” в контексте современной образовательной парадигмы. В результате анализа научной литературы по обозначенной проблеме автор считает, что методическая компетентность учителя украинского языка – это сложное интегративное образование, которое является соединением результата методической подготовки, методического опыта и личностных качеств педагога. Составляющими методической компетентности автор считает общедидактическую и лингвометодическую компетентности. Кроме того, в статье определено, что одной из задач преподавателей современных вузов является формирование сбалансированного объема теоретических знаний

(общепедагогических, лингвометодических и психологических) будущих учителей-словесников, специальных умений и навыков (аналитических, синтетических, прогностических, квалификационных), которые позволят будущему словеснику моделировать, стимулировать, прогнозировать и реализовывать учебно-воспитательный процесс.

Ключевые слова : компетентность, профессиональная компетентность, методическая компетентность, структура методической компетентности.

Сучасна освітня парадигма зорієнтована на формування творчої, ініціативної, самостійної, конкурентоспроможної, професійно мобільної особистості. З огляду на це, новим орієнтиром в освіті є компетентісно зорієнтований підхід до формування змісту освіти, переваги якого полягають у тому, що він не обмежується знаннєво-орієнтувальним компонентом, а передбачає цілісний досвід розв'язання життєвих проблем, виконання ключових (тобто таких, що належать до багатьох соціальних сфер) функцій, соціальних ролей, компетенцій [2, с. 148]. Отже, якщо змінюються вимоги до особистості учня, відповідно й змінюються пріоритети в підготовці педагога, зокрема словесника.

Проблемі формування особистості вчителя-словесника присвячено чимало досліджень. Так, на сутності професійної діяльності вчителя-словесника акцентують увагу О. Біляєв, М. Пентилюк, О. Семенов, В. Сидоренко та ін. Проблемі формування професійної компетентності та її складників присвячені дослідження Н. Голуб, С. Карамана, К. Климової, Л. Мацько, Н. Остапенко, К. Плиско, Т. Симоненко та ін. Однак малодослідженою залишається проблема перевірки сформованості окремих компетентностей, зокрема методичної.

Мета статті – на підставі аналізу наукової літератури з педагогіки й лінгводидактики сформулювати визначення поняття „методична компетентність учителя української мови”, схарактеризувати його складники.

Науковці неодностайні у визначенні поняття „методична компетентність”. Так, В. Сидоренко в трирівневій ієрархії компонентів структури професійно-педагогічної компетентності вчителя-словесника виділяє: „метапредметні компетентності, предметні компетентності, що вбирають а) предметні компетентності в професійно-педагогічній діяльності, б) предметні

компетентності в професійному спілкуванні, в) предметні компетентності в реалізації особистості вчителя; предметні компетенції, які окреслюють а) предметні компетенції у професійно-педагогічній діяльності (знаннєві і уміннєві), б) предметні компетенції у професійному спілкуванні (знаннєві і поведінкові), в) предметні компетенції в реалізації особистості вчителя” [8, с. 11 – 17]. Саме до предметних компетентностей у професійно-педагогічній діяльності вчителя української мови і літератури дослідниця відносить методичну компетентність, що включає засвоєння вчителем-словесником нових методичних і педагогічних ідей, освітніх підходів (компетентнісного, особистісно зорієнтованого, комунікативно-діяльнісного, соціокультурного) і технологій (інтерактивних, розвивальних та ін.), володіння інноваційними методами, формами і способами організації навчання. Зауважимо, що, крім загальнометодичної компетентності, вважає дослідниця, словесник-майстер має оперувати частковими, конкретними методиками із фахових дисциплін. Саме вони і впливають на формування *лінгводидактичної (лінгвометодичної) компетентності*, що містить знання вчителя-словесника про закономірності засвоєння мови, певні труднощі учнів під час опанування навчального матеріалу, відбір на цій основі принципів і методів, форм і засобів навчання [8, с. 11 – 17]. Таким чином, дослідниця розмежовує загальнометодичну й лінгвометодичну компетентності, що є складниками методичної компетентності.

О. Семенов розглядає методичну компетентність учителя-словесника як складник професійної компетентності. Дослідниця вважає, що основу методичної компетенції становлять знання методологічних і теоретичних засад методики навчання мови, літератури, концептуальних основ, структури і змісту засобів навчання (підручників, навчальних посібників тощо), уміння застосовувати знання мови і літератури в педагогічній і громадській діяльності, виконувати основні професійно-методичні функції (комунікативно-навчальну, розвивальну, гностичну тощо). Відповідно сформована методична компетентність, згідно з поглядами О. Семенов, дозволить випускникам

філологічних факультетів вміти орієнтуватися в основних тенденціях, що визначають сучасний стан лінгвістичної, літературної освіти в загальноосвітніх середніх навчальних закладах, зокрема в розширенні обсягу змісту навчального матеріалу у зв'язку із включенням таких предметів, як культура мовлення, стилістика, риторика; в посиленні принципів інтегративності, міжпредметної взаємодії, текстоцентричного підходу, опори на історію мови [7, с. 35].

На думку В. Студенікіної, методична компетентність – це знання, вміння і досвідне оцінне ставлення до об'єкта, предмета, змісту та структури мовознавчої дисципліни, уміння логічно обґрунтовано конструювати навчальний процес для конкретної дидактичної ситуації з урахуванням психологічних механізмів засвоєння, з огляду на специфіку професійної діяльності словесників, і зауважує, що проблему особливостей структури методичної компетентності вчителів української мови слід розглядати з огляду на специфіку професійної діяльності словесників [10, с. 89].

Дослідниця переконливо доводить, що нормативно-правові документи сучасної освіти стосовно навчання української мови [4] відбивають специфіку професійної діяльності вчителя української мови за такими показниками: організувати ґрунтовне вивчення української мови, що створює широкі можливості для розвитку мислення і мовлення учнів, формування їхнього світогляду; створити умови для набуття дітьми знань про мову, її граматичну структуру, словниковий склад, історію і закони розвитку; сформувати уявлення про роль мови в ментальності українського народу, розвитку інтелекту людини, тобто сформувати мовну компетентність учнів; сформувати систему мовленнєвих умінь (вести діалог, сприймати, відтворювати й продукувати власні усні й писемні висловлювання різних стилів, видів, типів і жанрів), потрібних сучасним школярам для спілкування в різних життєвих ситуаціях (мовленнєву компетентність); сформувати комунікативну компетентність учнів шляхом створення на уроці умов для свідомо-практичної мовленнєвої діяльності дітей (реалізація комунікативно-діяльнісного підходу до навчання української мови); навчити дітей самого процесу одержання і передачі

інформації; реалізувати моральний аспект навчання мови, який передбачає формування національної особистості та ін. [10, с. 87 – 88].

Специфіка методичної компетентності вчителів української мови зумовлена також зміною сучасного освітнього простору, до якого належать різні типи шкіл: традиційна школа (орієнтована на передачу знань), спеціалізовані школи із поглибленим вивченням одного чи кількох предметів, гімназії, ліцеї, інноваційні школи, засновані на авторських програмах, використанні нових методів і засобів навчання, школи, орієнтовані на одну чи декілька систем освіти [6].

Слушною є думка О. Біляковської, яка вважає, що методична компетентність включає засвоєння педагогом нових методичних і педагогічних ідей, підходів до навчально-виховного процесу в сучасних особистісно-зорієнтованих, розвивальних, креативних технологіях, володіння різними методами, прийомами і формами організації навчання [1, с. 231]

А. Дейкіна розглядає методичну компетентність як ціннісний складник професійної діяльності вчителя-словесника і зауважує, що цінністю в професійній галузі його діяльності є професіоналізм, досвід і майстерність [3, с. 3 – 4].

На підставі аналізу наукової літератури з окресленої проблеми, ми вважаємо, що **методична компетентність учителя української мови** – це складне інтегративне утворення, що становить поєднання *результату методичної підготовки*, тобто синтез знань (психолого-педагогічних, загальнонавчальних, предметних), умінь (загальнопедагогічних, спеціальних і комунікативних) і навичок педагогічної діяльності, необхідних для ефективної реалізації процесу навчання української мови, *методичного досвіду*, отриманого в процесі професійної діяльності, та *особистісних рис* педагога.

У структурі методичної компетентності вчителів української мови виділяють [6; 7; 8; 10] такі складники: загальнометодична (дидактична) компетентність (до загальнодидактичних засад відносять науковість, систематичність, наступність, перспективність, зв'язок теорії з практикою,

наочність, свідомість, доступність викладу навчального матеріалу), лінгвометодичні компетентності, які у свою чергу розподіляються на лінгводидактичну компетентність і конкретно-методичну (часткову) компетентність.

Зважаючи на сказане, ми можемо вважати, що одним із завдань викладачів ВЗО є формування збалансованого обсягу теоретичних знань (загальнопедагогічні, лінгвометодичні й психологічні) майбутніх учителів-словесників, спеціальних умінь і навичок (аналітичні, синтетичні, прогностичні, кваліфікаційні), які дозволять майбутньому словесникові моделювати, стимулювати, прогнозувати й реалізовувати навчально-виховний процес.

О. Кучерук, Г. Грибан виділяють систему вмінь, необхідних для становлення методичної компетентності вчителя української мови й умовно поділяють їх на три групи: *загальнопедагогічні вміння* (пов'язані з самореалізацією у сфері педагогічної творчості, оригінальним моделюванням навчально-виховного процесу, творчим мисленням, нестандартним розв'язанням педагогічних ситуацій, проведенням і аналізом уроків, позакласних заходів), *спеціальні* (які впливають із специфіки курсу методики української мови, зокрема вміння працювати з навчально-методичною літературою, аналізувати труднощі в засвоєнні учнями мови і добирати шляхи подолання їх, розробляти на основі власного фахового і особистісного досвіду інноваційні методи, технології навчання мови, складати систему мовно-мовленнєвих вправ і завдань, організовувати підготовку до переказів і творів, аналізувати текст з погляду функціонування в ньому мовних одиниць, проектувати й проводити роботу над різними видами мовних помилок) і *комунікативні* (пов'язані з культурою мовлення, технікою виразного мовлення, ефективністю і щирістю спілкування залежно від комунікативної педагогічної ситуації) [5, с. 3].

Аналіз наукової літератури з визначеної проблеми переконав, що більшість науковців підтверджує залежність методичної компетентності від

особистісних рис людини, зокрема здібностей і готовності реалізовувати їх у професійній педагогічній діяльності. Важливим для формування методичної компетентності є також педагогічний досвід, який набувається не лише в процесі педагогічної діяльності, але під час самонавчання й самовдосконалення особистості.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження вбачаємо у визначенні психолого-педагогічних особливостей перевірки сформованості методичної компетентності вчителя української мови.

Література

1. **Біляковська О.О.** Професійна компетентність учителя як складова ефективної педагогічної діяльності [Електронний ресурс] / О. О. Біляковська // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. – С. 229-234. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdpu/2011_7/7/37.pdf

2. **Голуб Н.Б.** Риторика у вищій школі / Н.Б. Голуб. – Черкаси : Брама-Україна, 2008. – 400 с.

3. **Дейкина А.Д.** Методическая компетентность как ценностная составляющая профессиональной деятельности учителя / А.Д. Дейкина // Аксиологические аспекты методики преподавания русского языка (профессиональный и общеобразовательный уровни) : материалы Международной научно-практической конференции (19-20 марта 2009 г.). – М. : МПГУ, Ярославль : РЕМДЕР, 2009. – С. 3-7.

4. **Загальноєвропейські** Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання д-ра пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.

5. **Кучерук О.** Розвиток креативності у структурі методичної компетентності майбутнього вчителя української мови [Електронний ресурс] / Кучерук О., Грибан Г. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/peddysk/2008_03/kutcheruk.pdf

6. **Остапенко Н.М.** Теорія і практика формування лінгводидактичних компетентностей у студентів філологічних факультетів ВНЗ / Н. М. Остапенко. – Черкаси : видавець Чабаненко Ю., 2008. – 330 с.

7. **Семенов О.М.** Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : монографія / Олена Миколаївна Семенов. – Суми : ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. – 404 с.

8. **Сидоренко В.В.** Модель професійної компетентності вчителя української мови і літератури в контексті впровадження компетентнісного підходу / В.В. Сидоренко // Наукова скарбниця освіти Донеччини : науково-методичний журнал. – Донецьк. – 2010. – № 2. – С. 11-17.

9. **Сокольницкая Т.Н.** К вопросу о методической компетентности учителя русского языка / Т.Н. Сокольницкая // Человек и образование. – 2012. – №2 (31). – С.162-165.

10. **Студенікіна В.** Лінгводидактична компетентність учителів української мови в структурі методичної [Електронний ресурс] / Студенікіна В. // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – № 22 (209). – Ч. I. – 2010. – С. 85–90. – Режим доступу : http://archive.nbuiv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlush/Ped/2010_22_1/12.pdf

Simonenko L. U.

Methodological competence as a component of professional competence of teachers of Ukrainian.

The article reveals the meaning of the concept "methodological competence" in the frame of contemporary educational paradigm. Basing on the analysis of scientific resources on the outlined problem, the author believes that the methodical competence of a teacher of the Ukrainian language is a complex integrative unit that is the combination of the result of methodological training, methodological experience and personal qualities of a teacher. The components of methodological competence are general didactic and linguistic methodological competences. Besides, scientific research determines that one of the tasks of teachers of contemporary higher educational establishments is to create a balanced volume of theoretical knowledge (general, linguistic methodological, and psychological) of Philology teachers to be, special skills (analytical, synthetic, prognostic, qualification), which will allow them to model, encourage, anticipate and implement the educational process.

Keywords: competence, professional competence, methodological competence, methodological competence structure.

Відомості про автора

Сімоненко Людмила Юріївна – аспірант кафедри української мови ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”. Основні наукові інтереси зосереджені навколо проблеми перевірки сформованості методичної компетентності вчителя української мови.

Стаття надійшла до редакції 12.12.12

Прийнято до друку 26.04.13